

<https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.09>

УДК 159.9

ORCID 0000-0002-5968-5660

ПРЕДИКТОРИ ТВОРЧИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Володимир В. Шафранський,

кандидат педагогічних наук, докторант кафедри психології і соціальної роботи, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль Україна

E-mail: v.shavfranskyi22@gmail.com

Актуальність дослідження: Соціальна значущість у дослідженні дивергентного мислення вбачається у його провідній ролі у розвитку нестандартного мислення, креативності та здатності бачити різні варіанти розв'язання професійно-практичних завдань. Попри усталеність поняття дивергентного мислення у психології, його зміст та психологічні ознаки є маловивченими і такими що зводяться до феномену креативності, саме тому розрізнення цих феноменів є окремим теоретико-методологічним завданням.

Мета дослідження: дослідити особливості розвитку та психологічні предиктори компонентів творчих спроможностей (креативності та творчої активності) у майбутніх фахівців різних профілів професійної підготовки.

Методи дослідження: тест креативності Е. Торренса, тест вербальної креативності С. Медніка у модифікації А. Н. Вороніна, опитувальник творчої активності М.М. Кашапова, опитувальник «Академічна саморегуляція» Р. М. Райана, Д. Р. Коннелла, адаптований М. В. Яцюк, діагностичний опитувальник опитувальник «Стиль саморегуляції особистості – ССП-98», експериментально-інтроспективна методика «Метакреативні здібності» (ЕІМСА) М.В. Саврасова, непараметричні методи, регресійний аналіз.

Результати дослідження: у статті представлені результати порівняльного аналізу креативності та творчої активності

студентів різних профілів навчання, виявлено регулятивні предиктори творчої активності та креативності студентів.

***Висновки:** У результаті порівняльного аналізу було визначено, що у студентів мистецького профілю найвищий рівень показників образної креативності, у той час як студенти гуманітарного профілю характеризуються найвищими показниками вербальної креативності. Предикторами образної креативності виступають показники внутрішньої саморегуляції, зовнішнього регулювання, здатності до планування та моделювання, програмування та оцінки результату. Предикторами вербальної креативності виступили креативна рефлексія, ідентифіковане регулювання, здатності до планування, моделювання та гнучкість саморегуляції. Предикторами творчої активності є креативна обізнаність та рефлексія, а також ідентифіковане регулювання діяльності.*

***Ключові слова:** творчі спроможності, креативність, творча активність, студенти, профіль навчання, саморегуляція.*

Predictors of creative capabilities of future specialists

Volodymyr V. Shafranskiy,

doctoral student of Department of Psychology and Social Work,

West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

E-mail: v.shavfranskyi22@gmail.com

***Relevance of the research:** social significance in the study of divergent thinking is seen in its leading role in the development of non-standard thinking, creativity and ability to see different variants of solving professional practical tasks. Despite the establishment of a notion of divergent thinking in psychology, its content and psychological signs are poorly studied and so reduced to the phenomenon of creativity, which is why the distinction between these phenomena is a separate theoretical and methodological task.*

***Aim:** to explore the peculiarities of development and psychological predictors of the components of creative capabilities (creativity and creative activity) in future specialists of various professional training profiles.*

***Methodology:** creativity test E. Torrens, verbal creativity test S. Mednik in modification of A. N. Voronin, a questionnaire of creative activity by M.M. Kashapov, questionnaire "Academic self-regulation" by R. M. Ryan, D. R. Connell, adapted M.V. Yatsyuk, diagnostic questionnaire "Self-regulation of personality", experimental-introspective method*

"Metacreativity ability" (EIMCA) by M.V. Savrasov, nonparametric methods, regression analysis

***Results:** The article presents the results of a comparative analysis of creativity and creative activity of students of various training profiles, revealed regulatory predictors of creative activity and creativity of students.*

***Conclusions:** As a result of comparative analysis, it was determined that students of the artistic profile of the highest level of figurative creativity, while students of the humanitarian profile are characterized by the highest rates of verbal creativity. Predictors of figurative creativity are indicators of internal self-regulation, external regulation, ability to plan and model, programming and evaluation of the result. Predictors of verbal creativity performed creative reflection, identified regulation, planning, modeling and self-regulation flexibility. Predictors of creative activity are creative awareness and reflection, as well as identified regulation of activity.*

***Keywords:** creative capacity, creativity, creative activity, students, educational profile, self-regulation.*

Вступ. Актуальна стратегія розвитку української системи вищої освіти на рівні законодавчого забезпечення, галузевих стандартів та освітніх програм передбачає усталений інтелектуальний, духовний, культурний розвиток майбутнього фахівця, всебічне розкриття творчого потенціалу особистості та її самовдосконалення. Модернізація змісту та методів вищої освіти покликана формувати soft skills суб'єкта освітнього процесу, які в подальшому повинні уможливити успішне професійне становлення людини, її особистісну самореалізацію та актуалізацію творчих спроможностей в сучасних соціально-економічних умовах.

Розуміючи творчі спроможності як певний рівень розвитку творчих здібностей, втілених у досвіді творчої діяльності, доцільно виділити два параметри в їх оцінці – це креативність як здатність реалізувати творчі спроможності та творча активність як показник міри такої реалізації.

Під креативністю, як сутнісною характеристикою суб'єкта розуміється вмотивована здатність до інноваційної діяльності, що детермінується низкою нелінійних, багаторівневих

особистісних характеристик людини, що творить. Креативність суб'єкта начально-професійної діяльності детермінується низкою чинників, зокрема мотиваційно-особистісними (особистісна креативність, внутрішня мотивація, самооцінка, комунікативність, емпатія) когнітивно-операційними (рівень розвитку інтелекту, стиль мислення, професійна компетентність), зовнішніми (формування внутрішньої мотиваційної готовності до творчої професійної діяльності, підвищення рівня професійних і загальних знань, оволодіння новітніми технологіями, набуття навичок практичної діяльності, користування евристичними прийомами, уникнення остраху критики з боку оточуючих, надситуативна активність у ситуаціях суб'єктивної проблемності) (Саврасов, 2021). Креативність – інтегральна особистісна риса, яка уможливує реалізації здатності швидко та нестандартно розв'язувати нестандартні інтелектуальні завдання; творчий потенціал і ресурс особистості (Шафранський, 2020). До окремих видів креативності відносять вербальну креативність (здатність до створення інноваційного продукту у вербальній формі) та образну креативність (здатність до створення інноваційного продукту в образній, у першу чергу, візуальній формі) (Саврасов, 2021).

Творча активність є важливою умовою реалізації творчої компетентності фахівця у будь-якій сфері діяльності, що першочергово пов'язана з індивідуальними особливостями світосприйняття, взаємодії із довкіллям і реагуванням на нього (Демків & Гірняк, 2020). Творча активність як складна динамічна особистісна риса розвивається поступово в процесі навчання, здобуття досвіду, збагачення уяви, творчого мислення та емоційно-вольової сфери. Вона є передумовою цілеспрямованої діяльності особистості, що орієнтована на досягнення досконалості, успіху, творення нового та оригінального.

Творча активність визначається як:

- прояв загальної активності психіки, що виявляється в творчій взаємодії суб'єкта із зовнішнім і внутрішнім світом. Головною функцією творчої активності є розвиток особистості в

умовах постійної взаємодії з мінливим зовнішнім і внутрішнім середовищем (Сэт, 1973).

- комплексна характеристика особистості, що формується на основі відносно високого розвитку загальних і спеціальних здібностей і проявляється в успішній професійній діяльності, у високому рівні мотивації і відповідних соціально-психологічних установках, а також в особливостях інтелектуальних і особистісних характеристик і спрямована на досягнення соціально значимої цілі в умовах колективної праці (Чугунова, 1986).

- усталена інтегративна якість, одночасно притаманна й самій особистості, і її діяльності, що виражається в цілеспрямованій єдності потреб, мотивів, інтересів і дій, що характеризуються усвідомленим пошуком творчих ситуацій, що відбувається за допомогою спілкування, навчання, виховання і самовиховання (Мороз, 2004: 11).

- провідна інтегративна якість творчої особистості і творчої діяльності, і містить комплекс творчих здібностей і складну структуру творчої мотивації (Лазарев, 1995).

- самодостатня форму активності особистості, спрямована на реалізацію цільових та смислових аспектів власного життя, що проявляється на предметному, символічному, соціальному й духовному рівнях, відображуючись у вигляді продуктивної творчої діяльності, творчого рішення проблеми, творчого діалогу і самореалізації, як кінцевої мети адаптаційних процесів (Гончарова, 2014).

- форма взаємообумовленої реалізації різних видів діяльності, художньо-творчу активність можна розглядати як особистісну категорію, що проявляється в художньо-творчій діяльності (Житнік, 2013).

- інтегративна якість індивіда, представлена широким комплексом інтелектуальних, емоційних, характерологічних властивостей, що забезпечують можливість діяти творчо під час розв'язання будь-якої проблемної ситуації або навчальної задачі і гарантують оригінальність, ефективність та позитивний результат даної творчої діяльності (Гаврилюк, 2005).

- творча активність є складним інтегральним утворенням, яке охоплює креативність (як здатність створювати нове), готовність до творчої діяльності (як певну вмотивованість до творчої діяльності) і систему визначених умінь (навички та здатності до творчо-дослідницької діяльності) (Демків & Гірняк, 2020).

Отже, дослідження творчих спрямованостей майбутніх фахівців має здійснюватись через аналіз креативності та творчої активності, що і виступило метою представленого дослідження.

Мета – дослідити особливості розвитку та психологічні предиктори компонентів творчих спроможностей (креативності та творчої активності) у майбутніх фахівців різних профілів професійної підготовки.

Вибірка досліджуваних представлена 154 студентами 3-4 курсів Західноукраїнського національного університету, Харківського національного педагогічного університету та Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», які навчаються на соціально-гуманітарному факультеті за спеціальностями «психологія», «соціальна робота» та «журналістика» (27 осіб – гуманітарний профіль); на комп'ютерних інформаційних технологій за спеціальностями «комп'ютерна інженерія», «автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» (38 осіб – технічний профіль); на фізико-математичному та природничому факультетах за спеціальностями «Фізика» та «біологія» (35 осіб – природничий профіль); на факультеті мистецтв за спеціальностями «графічний дизайн», «прикладна та промислова графіка» та «музичне мистецтво в закладах освіти» (27 особи – мистецький профіль); на факультеті фізичного виховання за спеціальностями «фізична культура» та «фізична терапія, ерготерапія» (22 особи – спортивний профіль).

Методи дослідження. Для дослідження невербальної креативності був використаний тест креативності Е. Торренса (Ильин, 2009), а для діагностики вербальної креативності у осіб дорослого віку нами використано тест вербальної креативності С. Медніка у модифікації А. Н. Вороніна (Ильин, 2009). Творча активність досліджувалась за допомогою опитувальника М.М.

Кашапова (2003; 2006). Регулятивні предиктори творчих спроможностей студентів вивчалися за допомогою опитувальника «Академічна саморегуляція» Р. М. Райана, Д. Р. Коннелла, адаптований М. В. Яцюк (2008), діагностичний опитувальник опитувальник «Стиль саморегуляції особистості – ССП-98» (Моросанова, Бондаренко, 2015), експериментально-інтроспективна методика «Метакреативні здібності» (EIMCA) М.В. Саврасова (2019; 2021).

Результати дослідження. У результаті порівняння показників творчих спроможностей студентів були виявлені деякі відмінності у креативності та творчій активності в залежності від профілю підготовки майбутніх фахівців (таблиці 1 - 3).

Таблиця 1

Показники невербальної креативності у майбутніх фахівців різних профілів навчання

Показники образної креативності	Профілі навчання					Н
	Гуманітарний	Технічний	Природничий	Мистецький	Спортивний	
Швидкість	50,78	70,26	68,08	73,18	70,17	13,87**
Оригінальність	47,78	54,72	61,06	68,39	59,83	22,85***
Розробленість	44,41	57,31	58,69	69,11	61,52	35,83****
Образна креативність	142,96	182,28	187,83	210,68	191,52	40,72****

Виявлено, що у студентів мистецького профілю навчання показники образної креативності є найвищими у порівнянні зі студентами інших фахів. Найнижчі показники невербальної креативності встановлено у студентів гуманітарного профілю, які значно поступаються за показниками швидкості, оригінальності та розробленості студентам природничого, спортивного і технічного профілів навчання. Отже, специфіка провідної діяльності взаємообумовлена із характером

креативності. Образна креативність, що передбачає вміння маніпулювати образами уяви, більшою мірою властива студентам, провідна діяльність яких безпосередньо пов'язана із створенням та трансформаціями художніх образів, тобто для фахів мистецького профілю.

Студенти технічного профілю мають найнижчі показники вербальної креативності, за ними вони значно поступаються студентам гуманітарного та мистецького профілів. Студенти природничого профілю мають найнижчі показники вербальної гнучкості та розробленості. Найвищий рівень показників вербальної креативності виявлено у студентів гуманітарного профілю. Отже, специфіка провідної діяльності взаємообумовлена із характеристиками креативності. Вербальна креативність позитивно пов'язана із гуманітарним характером навчальної діяльності, що вимагає високого рівня розвитку операцій словесно-логічної пам'яті та мислення, вміння оперувати знаково-символічною інформацією.

Таблиця 2

Показники вербальної креативності у майбутніх фахівців різних профілів навчання

Показники вербальної креативності	Профілі навчання					N
	Гуманітарний	Технічний	Природничий	Мистецький	Спортивний	
Швидкість	76,07	69,54	71,69	76,57	65,48	16,55**
Гнучкість	66,59	60,03	59,19	65,36	68,00	12,35**
Оригінальність	64,33	57,90	62,14	64,00	60,26	9,96*
Розробленість	65,11	59,44	58,44	61,89	61,52	6,11
Вербальна креативність	272,11	246,90	251,47	267,82	255,26	13,42*

У таблиці 3 показано відмінності у мірі прояву творчої активності у студентів різних фахів. Так, у студентів мистецького профілю навчання (майбутніх художників,

дизайнерів та музикантів) творча активність є більшою, ніж у студентів інших фахів, що також обумовлено специфікою провідної діяльності, яка власне передбачає домінування творчого компоненту. Студенти гуманітарного профілю, навчально-професійна діяльність яких передбачає створення різного роду текстів, у тому числі творів, есе, віршів, поступаються студентам мистецького профілю у мірі творчої активності, проте є більш творчо активними у порівнянні зі студентами інших профілів.

Таблиця 3

Показники творчої активності у майбутніх фахівців різних профілів навчання

Показники	Профілі навчання					Н
	Гуманітарний	Технічний	Природничий	Мистецький	Спортивний	
Творча активність	24,30	16,64	18,92	33,79	22,83	69,59

Наступним завданням дослідження було виявлення регулятивних предикторів творчих спроможностей студентів. У результаті впровадження регресійного аналізу було отримано регресійні рівняння для показників образної, вербальної креативності та творчої активності майбутніх фахівців. Регресійна модель образної креативності для усієї вибірки досліджуваних ($R = 0,356$; $F = 8,65$; $p < 0,0001$):

Образна креативність = 0,69 Внутрішня саморегуляція + 0,64 Зовнішнє регулювання + 0,16 Планування + 0,29 Моделювання + 0,33 Програмування + 0,27 Оцінка результату + 64,27.

Регресійна модель вербальної креативності для усієї вибірки досліджуваних ($R = 0,522$; $F = 16,09$; $p < 0,0001$):

Вербальна креативність = 0,17 Креативна рефлексія + 0,29 Ідентифіковане регулювання + 0,13 Планування + 0,22 Моделювання + 0,30 Гнучкість + 175,52.

Регресійна модель творчої активності для усієї вибірки досліджуваних ($R = 0,822$; $F = 64,97$; $p < 0,0001$):

Творча активність = 0,15 Креативна обізнаність + 0,78 Креативна рефлексія + 0,15 Ідентифіковане регулювання – 0,38.

Обговорення. Отримані дані цілком відповідають показаним раніше М.В. Саврасовим (2021), за якими специфіка провідної діяльності (отримання вищої освіти за гуманітарною, природничою чи мистецькою спрямованістю) пов'язана з тим чи іншим видом креативності. Представлене дослідження доповнює вищезгадане через аналіз особливостей креативності у студентів спортивного та технічного профілів навчання.

Висновки. Під творчими спроможностями у представленому дослідженні виявлено креативність та творчу активність студентів. У результаті порівняльного аналізу було визначено, що у студентів мистецького профілю найвищий рівень показників образної креативності, у той час як студенти гуманітарного профілю характеризуються найвищими показниками вербальної креативності. Предикторами образної креативності виступають показники внутрішньої саморегуляції, зовнішнього регулювання, здатності до планування та моделювання, програмування та оцінки результату. Предикторами вербальної креативності виступили креативна рефлексія, ідентифіковане регулювання, здатності до планування, моделювання та гнучкість саморегуляції. Предикторами творчої активності є креативна обізнаність та рефлексія, а також ідентифіковане регулювання діяльності.

Література

Гаврилюк В.Ю. (2005). Творча активність старшокласників як психолого-педагогічна проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць*, 8.1. 95-100.

Гончарова Л.А. (2014). Основні психологічні підходи до дослідження творчої активності особистості. *Проблеми сучасної психології*, 25. 73- 82.

Демків В.Г., Гірняк Г.С. (2020). Психологічні особливості та структура творчої активності майбутніх дизайнерів. *Психологічний часопис: науковий журнал*. Київ, 6, 1. 40-49. URL: <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/812/497>

Житнік Т. С. (2013). Художньо-творча активність як особистісний феномен. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*, 30. С. 129-133.

Ільин Е.П. (2009). Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: Питер.

Кашапов М. М. (2003). Психология профессионального педагогического мышления : монографія. М. : Ин-т психологии РАН, 331–397.

Кашапов М.М. (2006). Психология творческого мышления профессионала. Монография. М.: ПЕР СЭ.

Лазарев М. О. (1995). Основы педагогической творчости: навчальний посібник для пед. ін-тів. Суми : ВВП «Мрія»-ЛТД.

Мороз Ю. В. (2004). Психологічні чинники розвитку творчої активності старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. психол. наук: спец.19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія».

Моросанова В.И., Бондаренко И.Н. (2015). Диагностика саморегуляции человека. 2015.

Саврасов М.В. (2021). Креативність суб'єкта навчально-професійної діяльності: метакогнітивний підхід. *Слов'янськ, ЗУНУ*.

Саврасов М.В. (2019). Метакреативні здібності: наукові підходи та експериментально-інтроспективна методика дослідження. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Харків: ХНПУ, 61. 203-220.

Сэт Э. К. (1973). Развитие творческой активности студентов в классе хорового дирижирования музыкально-педагогического факультета педагогического института : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02.

Шафранський В.В. (2020). Креативність як психологічне явище і його понятійна інтерпретація. *Психологія і суспільство*, 2 (80). 89 – 97.

Чугунова Э. С. (1986). Социально-психологические особенности творческой активности инженеров. Л.: Изд-во ЛГУ.

Яцюк М. В. (2008). Адаптація опитувальника академічної саморегуляції Р. М. Райана і Д. Р. Коннелла (Causal Dimension Scale II SRQ-A). *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 4. С. 45-47.

Оригінальний рукопис отриманий 24 березня 2021 року

Стаття прийнята до друку 29 квітня 2021 року